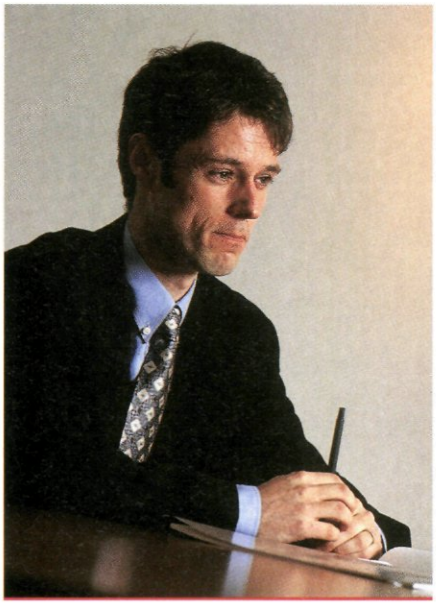

ECOLOGISCH HERSTEL RIJN HAND IN HAND MET HOOGWATERBESTRIJDING

Rijn: een lint van biotopen

JAC VAN TUIJN

Op de 12e Rijnministersconferentie is een plan aangenomen voor het bestrijden van hoogwater. Het plan sluit nauw aan bij het ecologisch herstel van de Rijn. Dit tot groot genoegen van drs. W.J. Goossen van Rijkswaterstaat. Als bioloog hoopt hij dat de Rijn snel weer één lang lint wordt met allerlei biotopen. Volgens hem gaat het goed met het herstel van de Rijn, maar de aanpak van de diffuse bronnen staat nog maar in de kinderschoenen.

Nog drie jaar en dan moet de zalm terug zijn in de Rijn. De vraag of we die doelstelling halen, kan bioloog drs. W.J. Goossen van Rijkswaterstaat moeilijk beantwoorden. "Ja en nee", is zijn reactie. Ja, omdat er nu al uitgezette jonge zalm naar de zee migreert en als volwassen zalm terugkeert om te paaien. Maar de zalm kan alleen de eerste 700 kilometer de Rijn op en als bioloog ziet hij graag dat de zalm in het hele stroomgebied terugkomt, want juist in de zijriviertjes in het bovenstroomse gebied liggen de belangrijkste paaiplaatsen. "We zijn nog niet zover dat de zalm in alle uithoeken voorkomt. Ik denk wel dat we het volgend decennium echt kunnen gaan spreken van de terugkeer van de zalm. Of we daarbij het niveau van honderd jaar geleden halen, dat weet ik niet." Goossen is senior beleidsmedewerker op de afdeling internationaal waterbeleid en hij is nauw betrokken geweest bij de 12e Rijnministersconferentie die onlangs in Rotterdam plaatsvond. Als secretaris van de Nederlandse delegatie van de Internationale Rijncommissie (IRC) is hij goed bekend met het 'Rijndossier'. Ogenschijnlijk was het Actieplan Hoogwater het belangrijkste onderwerp op de agenda van de conferentie. Maar Goossen onderstreept ook het belang van de integratie van hoogwaterbestrijding en het ecologisch herstel. De studies van de IRC tonen duidelijk aan dat beide hand in hand gaan. Het vasthouden van water kan in veel gevallen samenvallen met het inrichten van natuurgebieden langs de Rijn.

Win-win situatie

Ter voorbereiding op de ministersconferentie heeft de IRC een atlas gemaakt van het Rijnstroomgebied. Op 36 kaarten is te zien welke gebieden beschermd of ecologisch waardevol zijn, danwel voor natuurontwikkeling in aanmerking komen. "We hebben daar transparantbladen overheen gelegd en daarop de gebieden aangegeven die in aanmerking komen voor hoogwaterberging. Dan blijkt dat het vaak om dezelfde gebieden gaat", aldus een enthousiaste Goossen.

"Als we niets doen dan komt de Rijn steeds hoger te liggen en moeten de dijken weer hoger worden. Daarom willen we de rivier meer ruimte geven."

"De Rijn is de afgelopen jaren in een nauw keurslijf gestopt en de ecologie heeft daarvoor een flinke prijs moeten betalen. De stroomsnelheid van het water is bijna overal gelijk en de organismen kunnen zich moeilijk handhaven, laat staan verplaatsen. Langzaam begint het besef door te dringen dat de Rijn een lang lint is waarlangs je allerlei verschillende biotopen hebt. In die biotopen leven allerlei soorten die zich langs de Rijn omhoog en naar beneden kunnen verplaatsen. Het goedkoopste is de rivier weer zijn eigen gang te laten gaan. Dan komt die variëteit vanzelf terug. Maar er zijn nog meer gebruiksfuncties en die willen we niet dwarsbomen. Rijkswaterstaat heeft een aantal scenario's doorgerekend waarbij de uiterwaarden op een meer ecologische wijze zijn ingericht en heeft daarbij gekeken naar de gevolgen voor de scheepvaart, waterhuishouding en hoogwater. Met de resultaten van deze Integrale Verkenning Rijntakken (IVR) in de hand is Nederland goed voorbereid om de komende jaren verder uitvoering te geven aan de in Rotterdam gemaakte afspraken.

Zoals de hoogwaters van 1993 en 1995 ons al lieten zien kunnen we niet langer afwachten. Daar komt bij dat het blijkt dat de uiterwaarden door sedimentafzetting steeds hoger zijn komen te liggen, in vergelijking met het achterland. Door de dijken is de natuurlijke sedimentatie in het achterland verdwenen. Als we niets doen dan komt de rivier steeds hoger te liggen en moeten de dijken weer hoger worden. Bovendien zijn er sterke aanwijzingen dat met klimaatverandering de kans op hoogwater verder toe zal nemen. Daarom willen we de rivier meer ruimte geven." Geen makkelijke opgave verwacht Goossen: "Mogelijk zal op een aantal plaatsen de winterdijk teruggelegd moeten worden. Dat zal niet zonder

slag of stoot gaan". Er is ook een andere optie, namelijk het verlagen van de uiterwaarden. Niet uniform door overal een paar meter af te halen, maar door het volgen van de aanwezige reliëfpatronen. Volgens Goossen wordt daar in Nederland al hard aan gewerkt en zijn er al enige goede ervaringen mee opgedaan. De natuur krijgt veel meer dynamiek en het is goed voor de hoogwaterbestrijding.

Politiek gebonden

Tijdens de Rijnministersconferentie is door de Nederlandse delegatie zwaar gehamerd op de integratie van hoogwaterbestrijding en natuurontwikkeling. "In het buitenland zie we vaak dat de technici aan de gang gaan met de hoogwaterbestrijding terwijl tegelijkertijd de biologen de natuurontwikkeling ter hand nemen. We hebben geprobeerd andere Rijnoeverstaten ervan te overtuigen dat beiden prima samengaan." Volgens Goossen is nu een belangrijke eerste stap gezet. De IRC heeft de opdracht gekregen om uitvoering van de geplande ecologische en hoogwaterbestrijdingsmaatregelen verder te coördineren. "Alle landen zijn nu gebonden aan de uitvoering", aldus Goossen. "Het is geen verdrag dat bij de rechter kan worden afgedwongen, maar de ministers hebben elkaar politiek gebonden om de plannen ook daadwerkelijk te gaan uitvoeren." Het doet Goossen zichtbaar goed dat het Nederlandse gedachtegoed nu ook in het buitenland wordt gedeeld. "Er wordt nu in de andere landen hard gewerkt en als iedereen zich houdt aan hetgeen is vastgelegd, dan zal het komende decennium grote voortgang geboekt kunnen worden," zo verwacht hij.

"Wij vinden het niet vanzelfsprekend dat Nederland de kosten voor de waterbodemsanering in de Rijndelta alleen betaalt en we kijken naar de mogelijkheid om er internationale projecten met internationale financiering van te maken."

Hoogwaterbestrijding

Het nieuwe onderwerp op de agenda was het Hoogwater Actieplan dat door de IRC is opgesteld. Het plan heeft twee belangrijke doelstellingen. Zo moet de kans op mogelijke schade de komende jaren tenminste gelijk blijven en moet het risico in 2005 met 10% en in 2020 met 25% zijn afgenomen. Deze doelstelling zal vooral worden bereikt met een bouwverbod in de uiterwaarden. Verder is tot doel gesteld de extreem hoge waterstanden te verlagen tot 30 cm in 2005 en 70 cm in 2020. Hierbij gaat het vooral om maatregelen die gericht zijn op het vasthouden van het water in de bovenloop en het verbreden van de rivier in de benedenloop. Alle landen hebben zich verplicht de geplande maatregelen tot 2000 te zullen uitvoeren. De maatregelen die gepland staan voor 2005 en 2015 zijn nog indicatief. De totale kosten zijn geraamd op 40 miljard gulden waarvan het overgrote deel voor rekening komt van Nederland en Duitsland. In Nederland gaat relatief veel geld naar verhoging van de dijken. In Duitsland gaat het geld op aan maatregelen voor het vasthouden van water.

Van zware onderhandeling is er tijdens de conferentie volgens Goossen geen sprake geweest. "Alle Rijnoeverstaten waren al overtuigd van het belang van bescherming tegen hoogwater. Nu al wordt in een speciale projectgroep het hele actieplan voorbereid. Het feit dat Nederland de afgelopen drie jaar al veel werk verzet heeft, was voor de overige Rijnoeverstaten een signaal dat wij het probleem heel serieus nemen. En dat is bij internationale onderhandelingen heel belangrijk."

Nieuw Rijnactieplan

Op de ministersconferentie stond ook de evaluatie van het Rijnactieprogramma (RAP) op de agenda. Dit programma, opgesteld na de ramp bij het chemiebedrijf Sandoz, loopt in 2000 af en nu al zijn de meeste doelstellingen grotendeels gerealiseerd. Van de 47 stoffen waarvoor de IRC doelstellingen vastgelegd heeft, leveren met name PCB's, kwik, cadmium, koper, zink, lindaan, HCB en ammonium nog echte problemen op. Deze stoffen zijn met name afkomstig uit diffuse bronnen. Goossen plaatst wel een kanttekening bij de stoffenlijst van de IRC, want uit onderzoek blijkt dat een aanzienlijk deel van de overgebleven giftigheid van het Rijnwater niet verklaard kan worden uit de gemeten stoffen. De verdere reductie van de stoffen zal een belangrijk onderdeel vormen van het nieuwe werkprogramma dat gaat gelden voor de periode na 2000. Tijdens de conferentie is over de opzet van dit nieuwe programma gesproken.

Verdere verbetering van de waterkwaliteit zal met name afhangen van het succes van de bestrijding van diffuse bronnen. Dit dient de komende jaren binnen de IRC prioriteit te krijgen. "Van oudsher heeft Nederland binnen de IRC de rol van aanjager. Wij krijgen immers alle vervuiling ons land binnen. In het geval van diffuse bronnen past ons echter enige terughoudendheid, aangezien wij zelf ook de nodige problemen hebben met de sanering van deze bronnen." De IRC is op dit moment wel bezig met een grootschalige inventarisatie van diffuse bronnen. Op basis daarvan kunnen gezamenlijke vervolgstappen vastgesteld worden.

Opvallend was dat minister Jorritsma tijdens de conferentie voor het eerst de financiering van de sanering van de waterbodems in de Rijndelta internationaal aangekaart heeft. "Wij hebben dat nooit hoog op de internationale agenda gezet omdat we er meer baat bij hadden om eerst te zorgen dat er geen nieuwe verontreiniging meer bij kwam," zo licht Goossen toe. "Maar nu willen we langzaam aandacht gaan vragen voor de enorme saneringskosten. Wij vinden het niet vanzelfsprekend dat Nederland die kosten alleen betaalt en we kijken naar de mogelijkheid om er internationale projecten met internationale financiering van te maken. De minister heeft er tijdens de conferentie duidelijk een onderwerp van gesprek van gemaakt." Volgens Goossen kan Nederland tevreden zijn met de uitkomst van de 12e Rijnministersconferentie.